

Közgazdasági Elemzések Főosztálya

Országos

Nyugdíjbiztosítási

Főigazgatóság

**Demográfiai folyamatok áttekintése
a nyugdíjrendszer működésére fókuszálva
az EUROSTAT adatbázisa alapján
(2010)**

Budapest

2011.

Készítette:

Hablicsekné Richter Mária

biztosításmatematikus

Tartalomjegyzék

Összefoglalás	3
Bevezetés	5
Népességszám az Európai Unió tagországában	6
A 65 évesek és idősebbek népességen belüli aránya az Európai Unió országaiban.....	9
Az időskori függőségi ráta az Európai Unió tagállamaiban	11
Termékenység az Európai Unió tagállamaiban	13
A szülő nők átlagos életkora.....	15
Házasságon kívüli születések	17
Várható élettartamok alakulása az Európai Unió tagországában	18
Az EUROSTAT előreszámításai	20
A népességszám alakulása.....	20
Az időskori függőség előreszámított értékei	22
Felhasznált irodalom.....	24

Összefoglalás

A demográfiai folyamatok, azon belül a népesség öregedésének alakulása a társadalombiztosítás, a nyugdíjrendszerek számára is kulcsfontosságú lesz a következő időszakban.

Ezen összeállítás célja, hogy bemutassa a demográfiai feltételeket az Európai Unió tagállamaiban, kiemelve a Magyarországra vonatkozó értékeket.

- Az **Európai Unió 27 tagállamának** összlakossága az elmúlt 11 év alatt (1999 és 2010. között) 19,5 millió fővel **(4%) emelkedett**.
- Az EU-15 népessége is gyarapodott, mértéke az 1999. évi értékhez viszonyítva 5,8%-os növekedés. Az új tagországok együttes népessége az 1999. évtől folyamatosan csökken, ami közel 2,2% százalékos létszámcsökkenést jelent.
- Az 1999. és 2010. év között az Európai Unió legnépesebb országa Németország volt, a legjelentősebb növekedést pedig Spanyolországban találjuk, közel 6,2 millió fővel (15,5%).
- Csupán 8 tagállam népességszáma csökkent, ezek a következők: Németország, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bulgária, Litvánia, Lettország és Észtország.
- **Magyarország** lakossága 2010-ben 10 millió 14 ezer fő volt, 1999-ben 10 millió 253 ezer fő. A 239 ezer fős létszámcsökkenés **2,3%-ot** jelent.
- Az Európai Unió összességében a **65 évesek és idősebbek** népességen belüli aránya 1999-ben 15,4% volt, ami 2010-re **17,4%-ra nőtt. Az Európai Unió népessége jelentősen öregszik.**
- **Magyarországon** az idősek aránya 1999-ben 14,8%-os volt, ez 2010-re 16,6%-ra emelkedett. Ezekkel az értékekkel az Európai Unió 27 tagállamát nézve a középmezőnyben foglalunk helyet, kicsit alacsonyabb értékekkel, mint az EU-27-re számolt átlag.
- Az **idős népesség demográfiai függőségi rátája** az Európai Unió 27 tagállamának átlagát tekintve 1990-ben 20,6%, 2010-ben **25,9%**.
- **Magyarországon** az idős népesség demográfiai függőségi rátája 1990-ben 20,0%, 2010-ben **24,2%** volt. Magyarország népessége is jelentősen öregszik.
- A teljes termékenységi arányszám az Európai Unió tagállamaiban rendkívül különböző értékeket mutat.
- Magyarország esetében a teljes termékenységi arányszám értéke 1990-ben még 1,87 volt, viszont 1998-tól már csak 1,3 körül ingadozik.
- Az 1998 és 2009 közötti években az Európai Unió tagállamaiban emelkedett a szülő nők átlagos életkora.
- Magyarországon 1998-ban 26,8 év, 2009-ben 29,1 év a nők átlagos életkora gyermekük megszületésekor.

- A házasságon kívüli születéseknél azt tapasztaljuk, hogy az **Európai Unió** országait vizsgálva nagyon differenciált a kép. A legmagasabb és legalacsonyabb arányokat képviselő országok között 10-szeres a különbség.
- A Magyarországra számolt érték 1999-ben 28%, ami 2010-re jelentősen emelkedett, ekkorra a gyermekek több mint 40%-a született házasságon kívül.
- 2002-ben az EU-27 országainak lakosságára számítva a 62 éves korban várható átlagos hátralévő élettartam még 20,2 év. 2008-ra közölt érték már 21,4 év.
- Magyarországon a népesség 62 éves korban várható átlagos hátralévő élettartama 1998-ban 16,6 év, 2009-re 18,4 év.
- Az előrejelzések szerint az Európai Unió tagországainak össznépessége 2040-ig emelkedni fog, közel 5%-os mértékben, 2060-ra némi létszámcsökkenés várható, de csak a 2040-es adathoz képest. 2060-ra a 2010-es érték 3,2%-os növekedésével lehet számolni.
- Az EU-15 népességére 2050-ig még emelkedést mutat az előreszámítás, mértéke a 2010. évhez viszonyítva 8,2%-os. Az új tagországok együttes népessége a 2010. évtől folyamatosan csökken 2060-ig, ami közel 14% százalékos csökkenést jelent. Magyarországra az EU-12-nél 2035-ig nagyobb mértékű (4,4%), 2060-ra kisebb mértékű (11,5%) csökkenést ad az Eurostat legfrissebb előreszámítása.
- Az idős népesség demográfiai függőségi rátája az Európai Unió 27 tagállamának átlagát tekintve 2010-ben még 25,9%, amit 2040-re – nem tévedés – 45,5%-ra, 2060-ra már 52,5%-ra becsülnek.
- Magyarországon az idős népesség demográfiai függőségi rátája 2010-ben még 24,2% volt. Az előreszámítás szerint az arány értéke 2040-ben 39,5%-ra, 2060-ban pedig 57,8%-ra várható.

Bevezetés

Világszerte napirenden van a nyugdíjrendszerek korszerűsítése, reformja, azzal a céllal, hogy megfeleljenek a hosszú távú kihívásoknak.¹

A társadalombiztosítás és azon belül a nyugdíjrendszer biztosításmatematikai értékeléséhez a gazdasági helyzet elemzésén túl a demográfiai feltételeket is szükséges megvizsgálni. A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer telített, a népesség további öregedésére lehet számítani, ami előbb-utóbb finanszírozási problémákhoz vezet. Fontos kérdés a járulékbévételek növelése is, de ez nem tárgya jelen tanulmánynak. A népességváltozások nagy hatással lesznek a gazdaságilag aktív népességre, a nyugdíjasok számára és a nyugdíjrendszerek jövőbeli bevételeire és a kiadásaira.

Európában az elmúlt évszázadban végbement az első demográfiai átmenet, melynek során az agrártársadalmakra jellemző népesedési viszonyok – magas gyermekszám, magas halandóság, viszonylag alacsony népsűrűség – átalakultak az ipari társadalmakra jellemző viszonyokká, ahol alacsony a gyermekszám, magas az élettartam, és a népességszám is lényegesen magasabb. Ezt követően a – szakirodalomban második demográfiai átmenettel jelzett – hosszabb periódusban a még alacsonyabb gyermekszám és az egyre hosszabbodó élettartam mellett a népességszám emelkedése lelassul, megáll, sőt akár csökkenhet is.

A demográfiai átmenet során fokozatosan kibontakozott a korstruktúra nagymértékű átalakulása, amelyet a népesség öregedése jellemez. A korösszetétel változása (a népesség öregedése) oly mértékűvé vált a fejlett országok körében, ezen belül különösen az Európai Unió országaiban, hogy már nem kezelhető a korábban kialakított eszközökkel. Az öregedés legújabb szakasza a társadalmak további fejlődése számára új helyzetet teremt.

A demográfiai folyamatok, azon belül az öregedés alakulása a társadalombiztosítás, a nyugdíjrendszerek számára is kulcsfontosságú intézkedéseket igényel a következő időszakban.

Ezen összeállítás célja, hogy a demográfiai feltételeket mutassa be az Európai Unió tagállamaiban, kiemelve a Magyarországra vonatkozó értékeket. A dolgozat először bemutatja a népesség létszámának alakulását 1999 és 2010 közötti évekre az Európai Unió országaiban. A nyugdíjrendszerek fenntarthatósága szempontjából kiemelten fontos 65 évesek és idősebbek népességen belüli arányát is bemutatjuk az 1999 és 2010 közötti évekre. A továbbiakban is a népesség öregedésének alakulását vizsgáljuk, megadjuk az idős népesség függőségi rátáját 1990-től 2010-ig. A tanulmány következő része a leendő járulékfizetők számának alakulásában jelentős szerepet játszó termékenységet elemzi. Megmutatja a teljes termékenységi arányszámokat 1990-től 2009-ig az Európai Unió országaiban. A továbbiakban vizsgáljuk a szülő nők átlagos életkorát 1998-től 2009-ig. A házasságon kívüli születéseknél bemutatjuk, mennyire differenciált a kép az EU országai esetében, A nyugdíjkiadások tervezése szempontjából fontos mutatót, a 62 éves korban várható hátralévő élettartamot vizsgáljuk a továbbiakban. Az összeállítás végén az Eurostat legfrissebb, a népesség létszámára vonatkozó előreszámításait mutatjuk be 2060-ig az Európai Unió tagállamaira.

¹ Példaként említjük az ISSA (International Social Security Association) 15. kongresszusát (Helsinki, 2007. május 23-25), melyen a nyugdíjrendszer finanszírozásával összefüggő kérdések (változó demográfiai és változékony gazdasági környezet) kaptak nagy figyelmet.

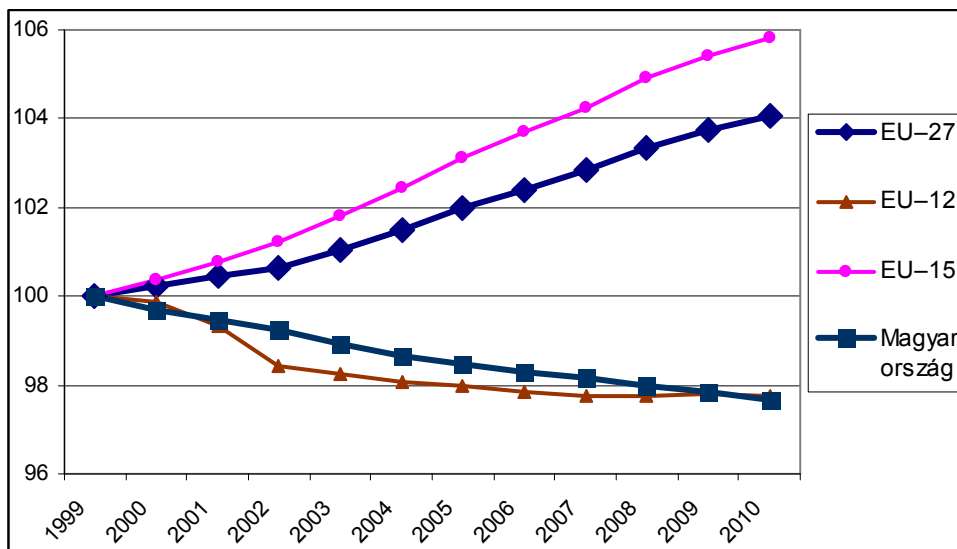
Népességszám az Európai Unió tagországaiban

Az Eurostat legfrissebb adatai szerint az Európai Unió 27 tagállamának népessége 2010-ben 501,1 millió fő, 1999-ben 481,6 millió fő volt. Ez azt jelenti, hogy **az Európai Unió összlakossága az elmúlt 11 év alatt 19,5 millió fővel (4%) emelkedett.**

Az 1. ábra szemlélteti a népességszám alakulását az EU-27, EU-15, EU-12 tagállam összességében és Magyarországon a 1999. évi értékhez viszonyítva százalékában.

Különség mutatkozik a népességszám változásában az Európai Unió egésze, a 2004. évi bővítés előtti 15 tagország és az utóbb csatlakozott 12 tagállam között. Az EU-15 népessége nagyobb mértékben nőtt, mint az EU-27 népessége, viszont az új tagállamokra egyértelmű létszámcsökkenést könyvelhetek el. Ez újabb nem várt fejlemény, meglepetés a kontinens demográfiai folyamataiban. Az EU-15 népessége gyarapodott, mértéke az 1999. évhez viszonyítva 5,8%-os növekedés. Az új tagországok népessége az 1999. évtől folyamatosan csökken, ami közel 2,2 százalékos létszámcsökkenést jelent. Magyarországra az EU-12-hoz hasonló mértékű (2,3%), létszámcsökkenést jelez az Eurostat legfrissebb adatközlése.

A népességszám változása az EU-27-ben, EU-15-ben, EU-12-ben és Magyarországon az 1999. évhez képest (százalékban)

1. ábra

A 2. ábra mutatja a népességszám alakulását az Európai Unió tagállamaiban 2010-ig az 1999. évi értékhez viszonyítva százalékában.

Nagy eltérések mutatkoznak a tagországok között.

Az Európai Unió **legnépesebb** országa az elmúlt évtizedben **Németország**. 2010-ben a lakosság létszáma 81,8 millió fő lett, az 1999-es adathoz képest minimális létszámcsökkenés volt tapasztalható 234 ezer fővel, ami 0,3%-os csökkenést jelent. A következő legnépesebb tagállam Franciaország, ahol viszont 4,56 millió fős létszámnövekedés adódott, ami 7,6%-ot tesz ki, 2010-ben a lakónépesség 64,7 millió, 1999-ben 60,2 millió volt. Az Egyesült Királyság népessége 2010-re elérte 62 millió főt az 1999-es 58,6 millióról. Ez 3,4 millió fős létszámnövekedést ad (5,9%). Olaszország lakossága meghaladta a 60 millió főt 2010-ben, 1999-ben 56,9 millió volt. A létszámnövekedés itt is 3,4 millió fős (6%). Az ötödik legnépesebb ország **Spanyolország**, ahol 2010-re a népességszám közel 46 millió, míg 1999-ben még a 40 milliót sem érte el. A nagynépességű országok közül itt a **legjelentősebb a növekedés közel 6,2 millió fővel (15,5%)**.

Magyarország lakossága 2010-ben 10 millió 14 ezer fő volt, 1999-ben még 10 millió 253 ezer fő volt. Ez azt jelenti, hogy 239 ezer fős létszámcsökkenés tapasztalható **(2,3%)**.

Népességszámot tekintve **Írország** az Európai Unió **legdinamikusabban növekvő** tagállama. Itt a népesség létszáma 2010-ben 4,5 millió fő volt, 1999-ben 3,7 milliót tett ki. A létszámnövekedés 736 ezer fős, ami közel **20%-os** emelkedést jelent.

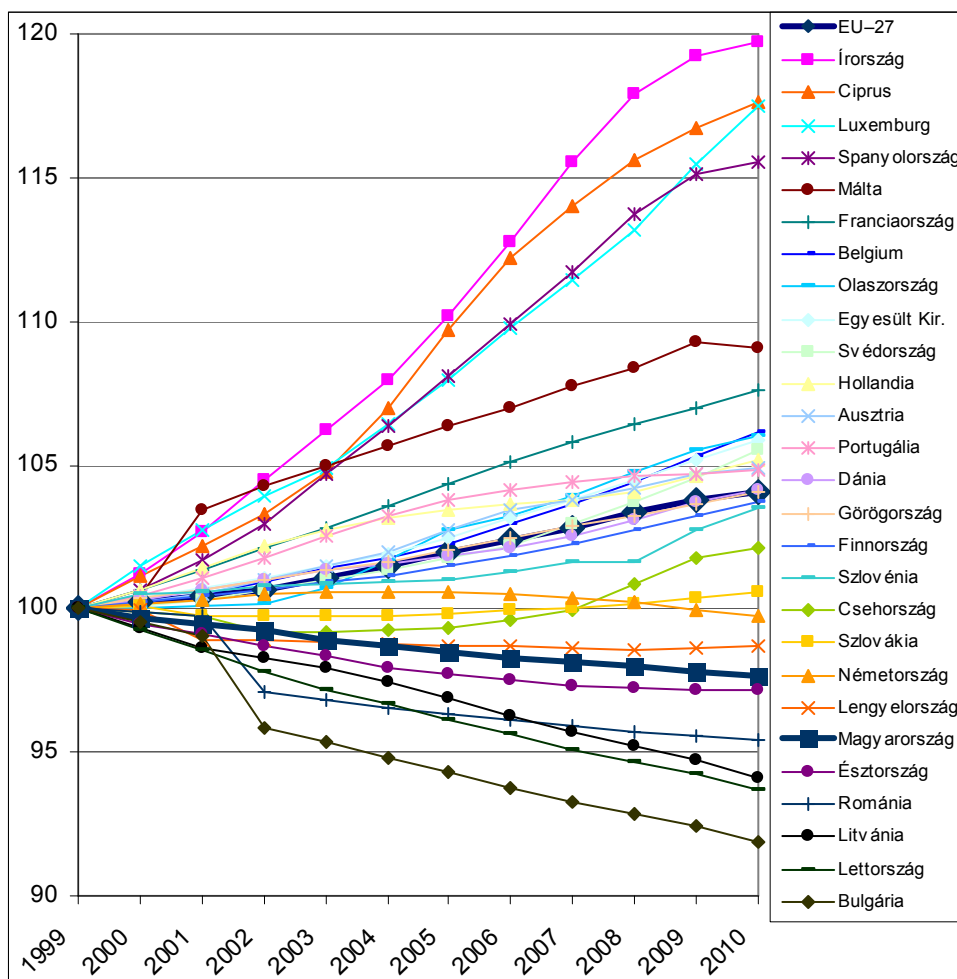
Az EU 3 tagállamában a népességszám 1 millió alatt maradt. Cipruson a létszámnövekedés 17,6%-os, Luxemburg esetében 17,5%-os, Máltán 9,1%-os.

Az Eurostat legfrissebb adatai szerint tehát az **Unió összességében növekszik**.

Növekvő népességszámú tagállamok a következők: Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország, Spanyolország, Hollandia, Görögország, Csehország, Belgium, Portugália, Svédország, Ausztria, Szlovákia, Dánia, Finnország, Írország, Szlovénia, Ciprus, Luxemburg és Málta. A felsorolás az országok 2010-es népességlétszám csökkenő sorrendje szerint történt.

Csupán 8 tagállam népességszáma **csökkent**, ezek a következők: Németország, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bulgária, Litvánia, Lettország és Észtország.

*Az Európai Unió országainak népességszám változása
az 1999. évhez képest százalékban*

2. ábra

A 65 évesek és idősebbek népességen belüli aránya az Európai Unió országaiban

A továbbiakban a legfontosabb demográfiai trendek közül megvizsgáljuk, hogyan alakul az idősek aránya a teljes népességen belül. A népesség öregedésének mértéke a nyugdíjrendszer szempontjából rendkívül fontos.

A 65 évesek és idősebbek részarányát tekintve az Európai Unió országaiban nagyon különböző értékeket tapasztalunk az 1999-es és a 2010-es évekre és a közbülső időszakra is, amit a 3. ábrán szemléltetünk.

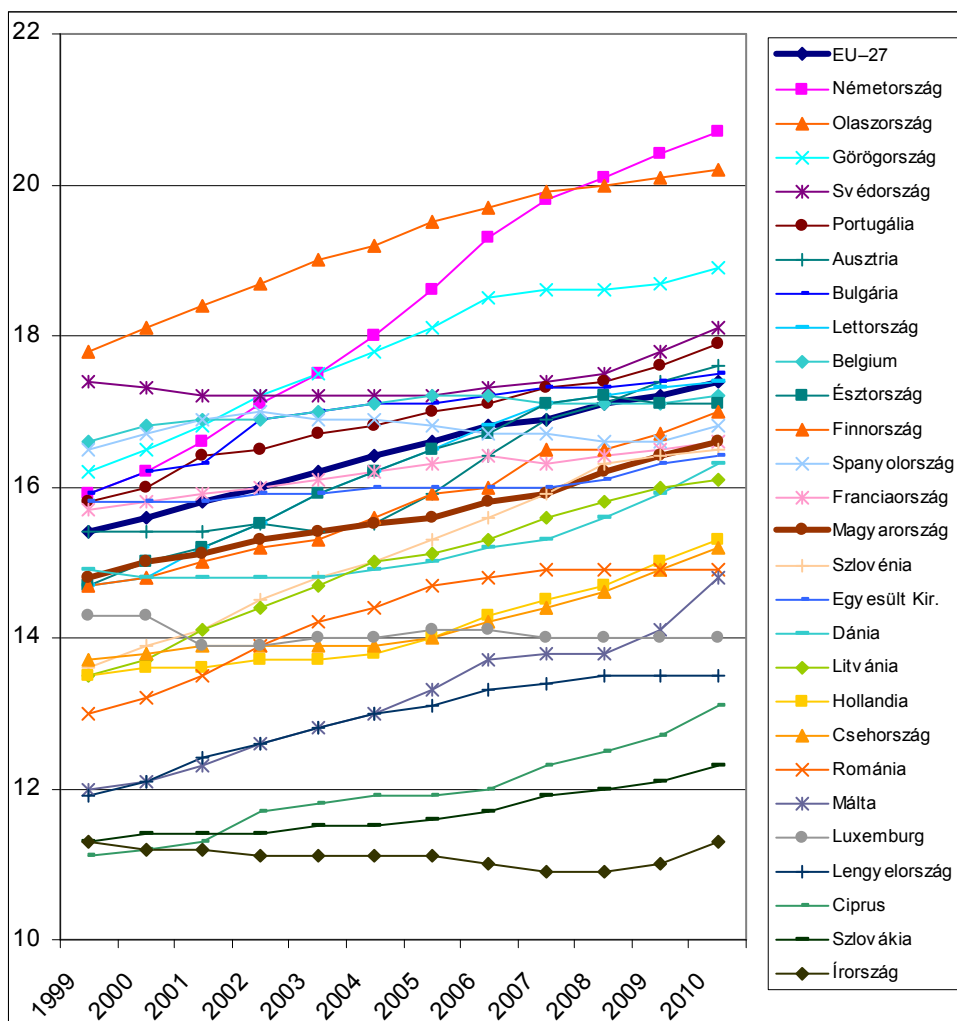
Az Európai Unió összességében a **65 évesek és idősebbek** népességen belüli aránya 1999-ben 15,4% volt, ami 2010-re **17,4%** lett. **Az Európai Unió népessége öregszik**, az idősek részaránya a lakosságon belül folyamatosan növekszik.

Az idősek aránya 1999-ben Olaszországban volt a legmagasabb 18,7%-kal, itt 2010-re 20,2%-ra növekedett ez az érték, ami ekkor a második helyre „elegendő”. A 65 évesek és idősebbek aránya Svédországban 17,4%-kal a második legnagyobb arány 1999-ben. Viszont 2010-ig alig változik ez az érték (18,1%). 2010-ben az idősek aránya **Németországban 20,7%**-kal a legmagasabb. Az elmúlt 11 évben itt emelkedett a leggyorsabban a 65 évesek és idősebbek aránya, vagyis Németországban a legerőteljesebb a népesség öregedése az Európai Unió tagállamok közül.

Magyarországon az idősek aránya 1999-ben 14,8%-os volt, 2010-re 16,6%-ra emelkedett. Ezekkel az értékekkel az Európai Unió 27 tagállamát nézve a középmezőnyben foglalunk helyet, kicsit alacsonyabb értékekkel, mint az EU-27-re számolt arányok.

Ez a mutató **Írországon** a legalacsonyabb, ebben az időszakban végig **11%** körüli, nem emelkedett. Szlovákiában és Cipruson is alacsony az idősek népességen belüli aránya, viszont emelkedést tapasztalunk az 1999 és 2010 közötti években.

A 65 évesek és idősebbek népességén belüli aránya az Európai Unió országaiban százalékban

3. ábra

Az időskori demográfiai függőségi ráta az Európai Unió tagállamaiban

A népesség öregedését általában az időskorúak össznépességen belüli arányának növekedésével jellemezhetjük. Az idősek arányának emelkedése rendszerint együtt jár a fiatalok arányának csökkenésével. Ezen arányok nagysága attól is függ, hol húzzuk meg az idős kor alsó, illetve a fiatal kor felső határát. Az EUROSTAT (Európai Statisztikai Hivatal) értelmezésében most a 0-14 éveseket tekintik fiatalnak és a 65 év felettieket idősnek. A 65 éveseket és idősebbeket gazdaságilag inaktívnak tekintik, míg a munkaképes korú népességnek a 15 éves és a 64 éves kor közöttieket tekintik. A legfiatalabb évjáratokban a keresők száma kicsi.

A nyugdíjrendszer fenntarthatóságát nagymértékben a potenciális járulékfizetők és a járadékélvezők viszonya határozza meg, amit az idős népesség függőségi rátájával mérhetünk.

Az idős népesség függőségi rátájánál az időseket viszonyítjuk az aktívkorúakhoz.

$$\text{Idős népesség demográfiai függőségi rátája} = \frac{\text{65 éves és idősebb népesség létszáma}}{\text{15–64 éves népesség létszáma}}$$

A 4. ábra mutatja az Eurostat legfrissebb adatai szerint az idős népesség függőségi rátáját az Európai Unió 27 tagállamára számolva 1990-től 2010-ig.

Az idős népesség függőségi rátája az Európai Unió 27 tagállamát tekintve 1990-ben 20,6%, 2010-ben 25,9%.

Magyarországon az idős népesség függőségi rátája 1990-ben 20%, 2010-ben 24,2% volt. Megállapítható az idős népesség függőségi rátájáról, hogy a **Magyarországra számolt értékek közel vannak az Európai Unió 27 tagállamának értékéhez.** Mindkét esetben az értékek folyamatosan emelkednek, az Európai Unió 27 tagállamának mutatója minden esetben nagyobb, mint a magyarországi érték.

Az Európai Unió országaira számolt idős népesség függőségi rátája 2010-ben rendkívül különböző értékeket ad.

Alacsony a mutató nagysága Írországban, Szlovákiában, Cipruson, magas viszont Portugáliában, Svédországban, Görögországban, Olaszországban, a legmagasabb Németországban.

A 4. ábra jól szemlélteti az idős népesség függőségi rátájának rendkívüli emelkedését Németországban, Olaszországban. A mutató értéke 1990-ben Németországban 22%, 2010-ben 31,4%, Olaszországban 1990-es 21,5%-os értékről 2010-re 30,8% lett.

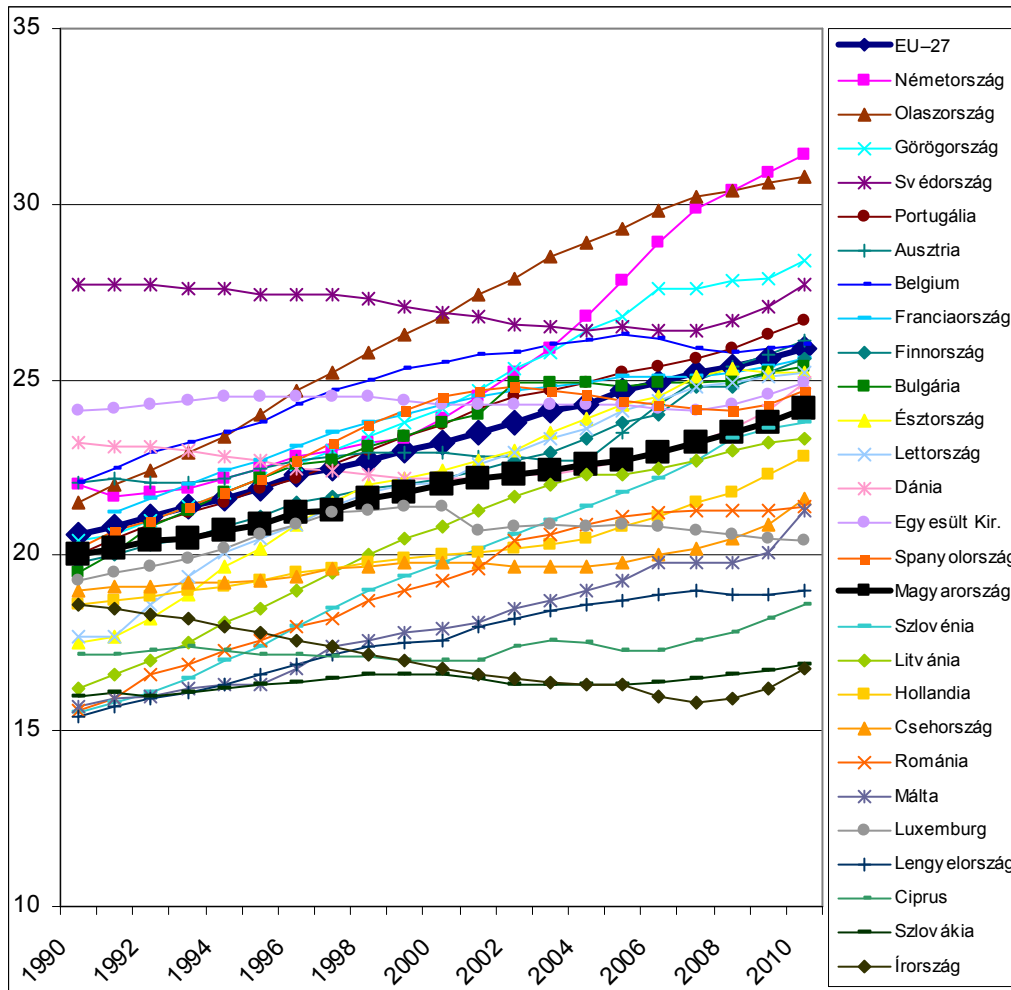
A mutató értéke 1990-től 2010-ig két országban stagnált: Svédországban magas (27% körüli) és Szlovákiában 16% és 17% közötti értékekkel.

Az idős népesség függőségi rátája egyetlen országban csökkent, nevezetesen Írországban 18,6%-ról 16,8%-ra.

Látható, hogy az idős népesség függőségi rátája majdnem minden országban jelentősen emelkedett a vizsgált időszakban. Az Eurostat adatai szerint az EU-27 átlagában 100 aktív korúra már 26 időskorú jut 2010-ben.

Az időskorúak népességén belüli arányának nagyfokú emelkedése hosszú távon nagy kihívást jelent a nyugdíjrendszerek számára.

Az idős népesség függőségi rátája

4. ábra

Termékenység az Európai Unió tagállamaiban

A fokozatosan öregedő népesség-összetétel mellett a népességszámot döntően befolyásoló születésszám alakulását meghatározó termékenység vizsgálatával foglalkozunk a továbbiakban.

A demográfia megkülönbözteti a születés és a termékenység fogalmát. Az első a gyermek, míg a másik az anya szempontjából vizsgálja a születéseket. A születések száma adódik abból, hányan vannak a szülőképes korú nők és milyen a gyermekvállalási hajlandóságuk, termékenységük. A termékenység és ebből adódóan a születésszámok **a leendő járulékfizetők számának** alakulásában is jelentős szerepet játszanak.

A termékenység színvonalának mérésére a nemzetközi gyakorlatban gyakran használt mutató a **teljes termékenységi arányszám**. A szakirodalomban gyakran 1000 nőre adják meg főképpen, ha a mutatót korévekre, vagy korcsoportokra számolják. Azt fejezi ki, hogy hány gyermeke születne 1000 nőnek, ha az adott év korszertinti termékenységi viszonyai tartósan megmaradnának. A szakirodalomban elterjedt az egy főre történő számítás is. Jól használható nemzetközi összehasonlításoknál, jellemzi az adott év termékenységi viszonyait. A szakirodalomban a mutatóra használatosak még a termékenység szintje, gyermekszám, átlagos gyermekszám kifejezések is.

Az Európai Unió országaiban a termékenység szintje az 1960-as évek elején még igen magasnak mondható: az átlagos gyermekszám 2,5 körüli értéket vett fel. A 60-as évek végén kezdődött a gyermekszám-csökkenés, először az északi országokban. 1970-re Dániában, Finnországban, Svédországban csökkent a gyermekszám a 2,0 alá. Az 1970-es évekre az országok zömében kialakult az alacsony gyermekvállalási hajlandóság. A folyamat az 1980-as években folytatódott. A trendet követték a hagyományosan magas termékenységű déli országok is.

A jelenlegi népességszám fenntartásához 2,1-es termékenységre lenne szükség (ha a vándorlással nem számolunk).

Az 5. ábra mutatja a teljes termékenységi arányszámokat az Európai Unió országaiban 1990-től 2009-ig. Az adatok megmutatják, hogy az adott évi termékenységi viszonyok mellett egy nő átlagosan hány gyermeket hozna világra élete folyamán.

1990-ben Cipruson a teljes termékenységi arányszám értéke 2,41 volt, ami vándorlás nélkül is bőven fenntartja a népességszámot. Magas érték volt még Svédországban (2,13), Írországban (2,11), Szlovákiában (2,09), Lengyelországban (2,06), Észtországban (2,05), Máltán (2,04), Litvániában (2,03). Nagyon alacsony volt már a gyermekszám Olaszországban (1,33), Spanyolországban (1,36).

Általánosságban elmondható, hogy az Európai Unió tagállamokban a teljes termékenységi arányszám értéke 1990-től jelentősen csökkent, bár igen különböző mértékben és különböző ideig. A legtöbb országban a csökkenés megállt 1995 és 2000 között, majd emelkedést mutat.

Az Eurostat legfrissebb adatai szerint 2009-ben az igen alacsony, 1,4 alatti átlagos gyermekszámú országok csoportjába tartozik Lettország (1,31), Magyarország (1,32), Portugália (1,32), Németország, (1,36), Románia (1,38), Ausztria (1,39). Csehországban, Bulgáriában és Spanyolországban jelentős csökkenés után 2009-re emelkedés volt tapasztalható. Továbbra is viszonylag magas, 2 feletti a termékenység Írországban (2,07), Franciaországban (2). Az Egyesült Királyságban és Svédországban újra elérte az 1,94-es

értéket. Finnországban 1,86-ra, Dániában és Belgiumban 1,84-re emelkedett a teljes termékenységi arányszám.

A termékenység alacsony színvonalra az országok többségében jelentősen hozzájárul a népesség öregedésének felgyorsulásához, különösen az igen alacsony szinteket felmutató országokban.

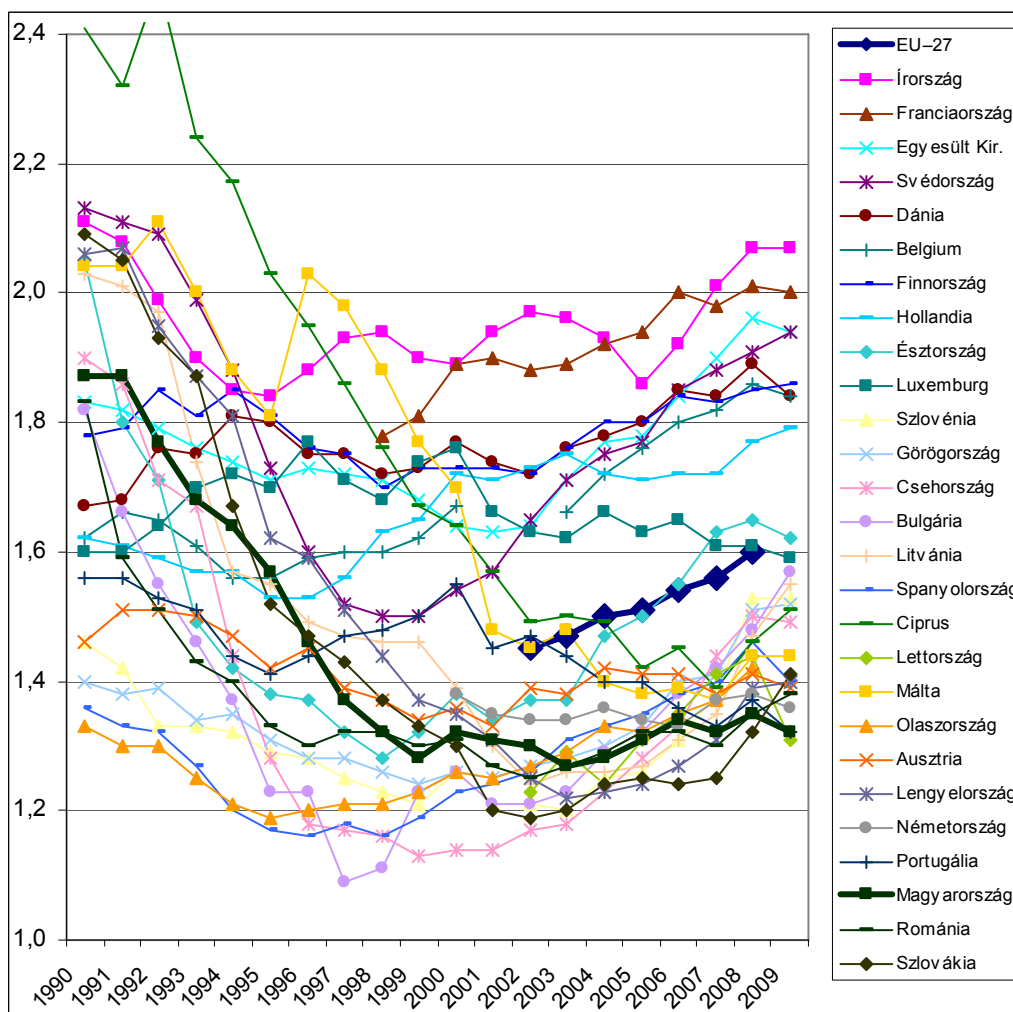
Magyarország esetében a teljes termékenységi arányszám értéke 1990-ben még 1,87 volt, viszont 1998-tól már csak 1,3 körül ingadozik.

A 2009-ben Magyarországra vonatkozó 1,32-es érték nagyon alacsonynak mondható, ennél alacsonyabb számot csak két országnál találunk: sorrendben Portugália és Lettország.

Az alacsony gyermekszámot többé-kevésbé a gyermekvállalási kor egyre fokozódó kitolódásával is magyarázzák. Az iskolázás meghosszabbodása, a pályakezdés, a családalapítás időszakának kitolódása miatt a szülők egyre idősebb életkorban vállalnak gyermeket.

Az európai országok és az EUROSTAT prognózisai is azzal számolnak, hogy a fenti folyamat lezárulását követően a jövőben fokozatosan emelkedik majd a gyermekszám az Unióban. Ezt támasztja alá, hogy az Európai Unió 27 tagállamának átlagára számolt teljes termékenységi arányszám 2002-es 1,45-ről 2008-ra 1,6-re emelkedett.

A teljes termékenységi arányszám

5. ábra

A szülő nők átlagos életkora

Az alacsony gyermekszámot magyarázzák az emelkedő iskolázottsággal, a későbbre tolódott pályakezdéssel, a gyermekvállalási kor egyre fokozódó kitolódásával.

A továbbiakban megnézzük, mekkora volt a nők átlagos életkora a gyermekük születésekor. Itt az összes szült gyermekek alapján számított átlagról van szó. Nemcsak az első gyermek vállalásának életkorát veszik figyelembe, hanem azt az életkort is, amikor az anyák második, harmadik vagy az azután következő gyermekeiket hozzák világra. Az Eurostat úgy számítja ki az anyák gyermekük születésekorinak átlagát, hogy a számításnál az életkorokat a termékenységi arányszámokkal súlyozzák. Az anyák figyelembe vett életkora 15 és 49 éves kor között van.

Az Eurostat legfrissebb adatbázisában az 1998 és 2009 évekre vonatkozó értékek érhetőek el.

Az Eurostat az Európai Unió 27 tagállamára átlagos értéket a szülő nők átlagos életkorára nem közöl.

A 6. ábra mutatja a nők átlagos életkorát a gyermekük születésekor az Európai Unió 27 tagállamában.

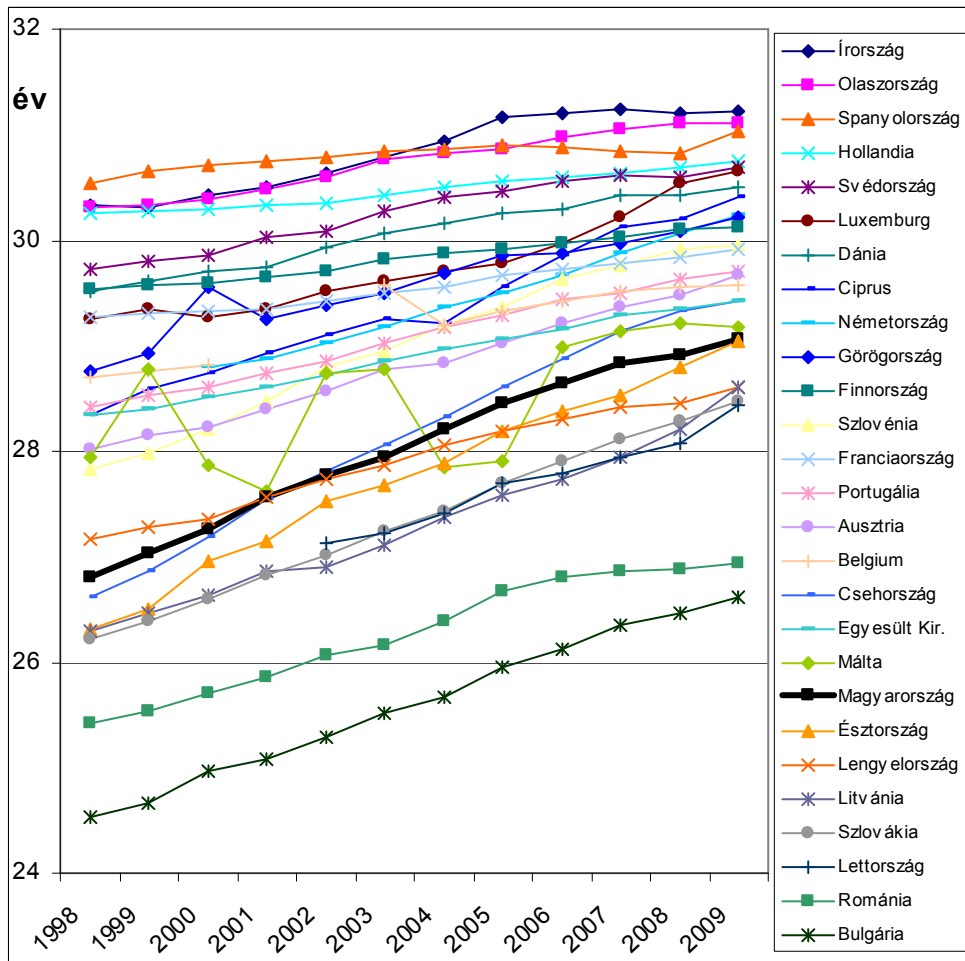
Általánosságban elmondható, hogy az 1998 és 2009 közötti években az Európai Unió tagállamaiban emelkedett a szülő nők átlagos életkora. Ennek mértéke jellemzően, átlagosan közel másfél éves emelkedés. A gyermekvállalási kor fokozódó kitolódása hatással van az alacsony termékenységre.

Legjelentősebb a szülő nők átlagos életkorának az emelkedése Csehországban (2,8 év) és Észtországban (2,7 év). 1998 és 2009 közötti években négy országot találunk, ahol a szülő nők átlagos életkora a gyermekük születésekor végig 30 év felett van, nevezetesen: Írország, Olaszország, Spanyolország és Hollandia. A vizsgált időszakban végig ezekben az országokban legmagasabb az érték. Írországban a vizsgált időszak alatt végig magas és emelkedő az érték, 2009-ben már 31,2 év.

A legalacsonyabb a szülő nők átlagos életkora Romániában és Bulgáriában. Mindkét országban jelentős emelkedést mutatnak az adatok. Romániában az 1998-as 25,4 évről 2009-re 26,9 évre emelkedett. Bulgáriában – ahol végig a legkisebb értéket tapasztaljuk – 1998-es 24,5 évről 2009-re 26,6 évre emelkedik a szülő nők átlagos életkora gyermekük születésekor.

Magyarországon 1998-ban 26,8 év, 2009-ben 29,1 év a nők átlagos életkora gyermekük vállalásakor. Az emelkedés nálunk is figyelemre méltó (2,3 év).

A nők átlagos életkora a gyermekük születésekor

6. ábra

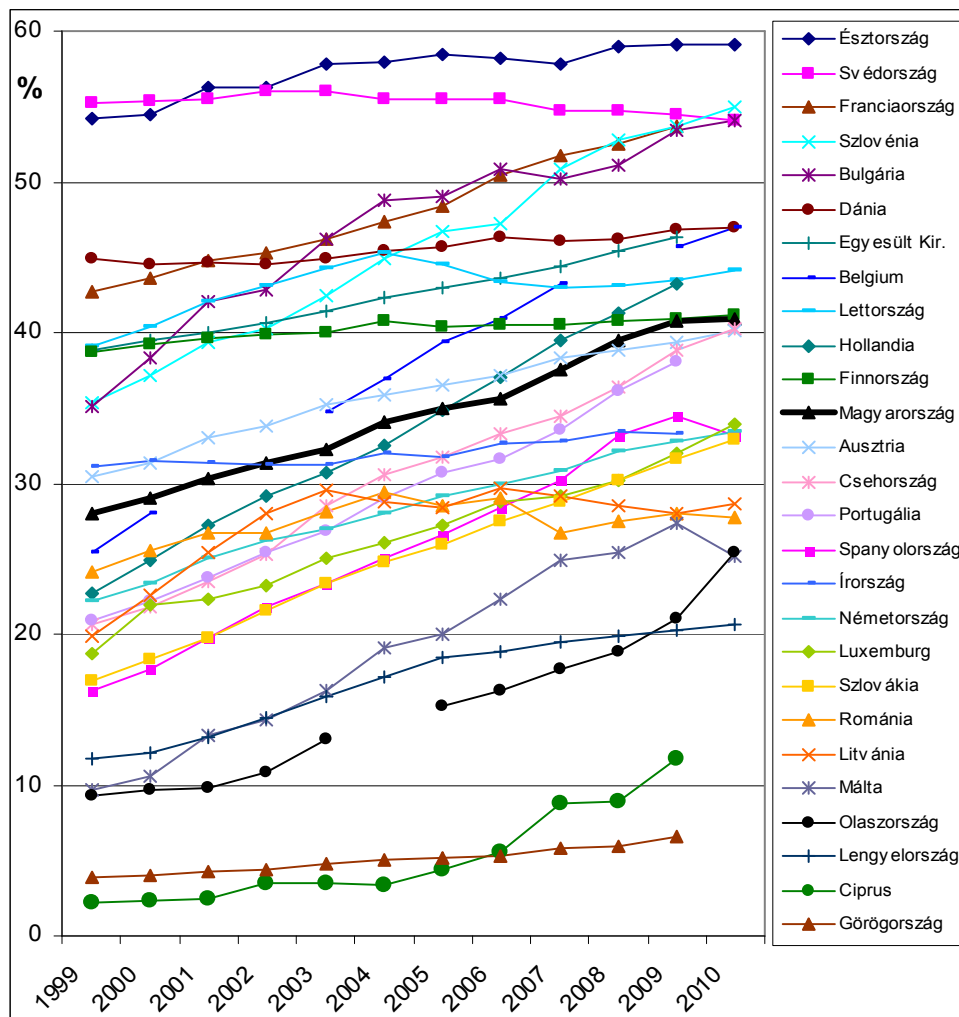
Házasságon kívüli születések

A továbbiakban a házasságon kívüli születéseket nézzük, vagyis amikor a gyermeke születésekor nem házas az anya (családi állapota). Ebben az esetben az anya lehet hajadon, elvált, özvegy. Ide sorolódik az is, ha a szülők párkapcsolatát tekintve a házasságon kívüli gyermekek szülei élettársi kapcsolatban élnek. A házasságon kívüli születéseknél azt tapasztaljuk, hogy az **Európai Unió** országait vizsgálva nagyon differenciált a kép. A legmagasabb és legalacsonyabb arányokat képviselő országok között 10-szeres a különbség.

Az 1999-ben vezető szerepet játszó Svédország (55,3%) és Észtország (54,2%) végig magas értékeket mutat. 2010-re az 50% feletti értékeket „elért” országok közé tartozik még Szlovénia és Bulgária is. A legalacsonyabb arányokat mutató országok Görögország és Ciprus. Görögország 1999-es 3,9%-os értéke után 2009-re is megtartotta feltűnően alacsony értékét (6,57%).

A Magyarországra számolt érték 1999-ben 28%, ami 2010-re jelentősen emelkedett, a gyerekek több mint 40%-a született házasságon kívül.

Házasságon kívüli születések aránya (százalékban)

7. ábra

Várható élettartamok alakulása az Európai Unió tagországaiban

A már élő népesség továbbélési valószínűségei fontos tényezők a nyugdíj előtt álló korosztályok és a nyugdíjasok létszáma szempontjából, mivel az elhalálozások főleg az idősebb életkorokban következnek be.

A halandóság jellemzéséhez széles körben használatos mutató a várható hátralévő élettartam. Az x életkorban várható élettartam az az átlagos évmennyiség, amennyire az x életkort megélt személyek még számíthatnak. Lesznek közöttük olyanok, akik nem érik meg az $x+1$ életévet, de lesznek olyanok, akik sokkal tovább fognak élni.

A 62 éves korban várható átlagos élettartam

A **nyugdíjkiadások tervezése** szempontjából a nyugdíjasként várható élettartam vizsgálatának kiemelkedő jelentősége van. Az Eurostat adatbázisából ezeket a 62 éves korhatártól számított értékekkel adjuk meg.

A 8. ábra mutatja a népesség 62 éves korban várható átlagos élettartamát az Európai Unió tagállamaiban 1998 és 2009-es évek között.

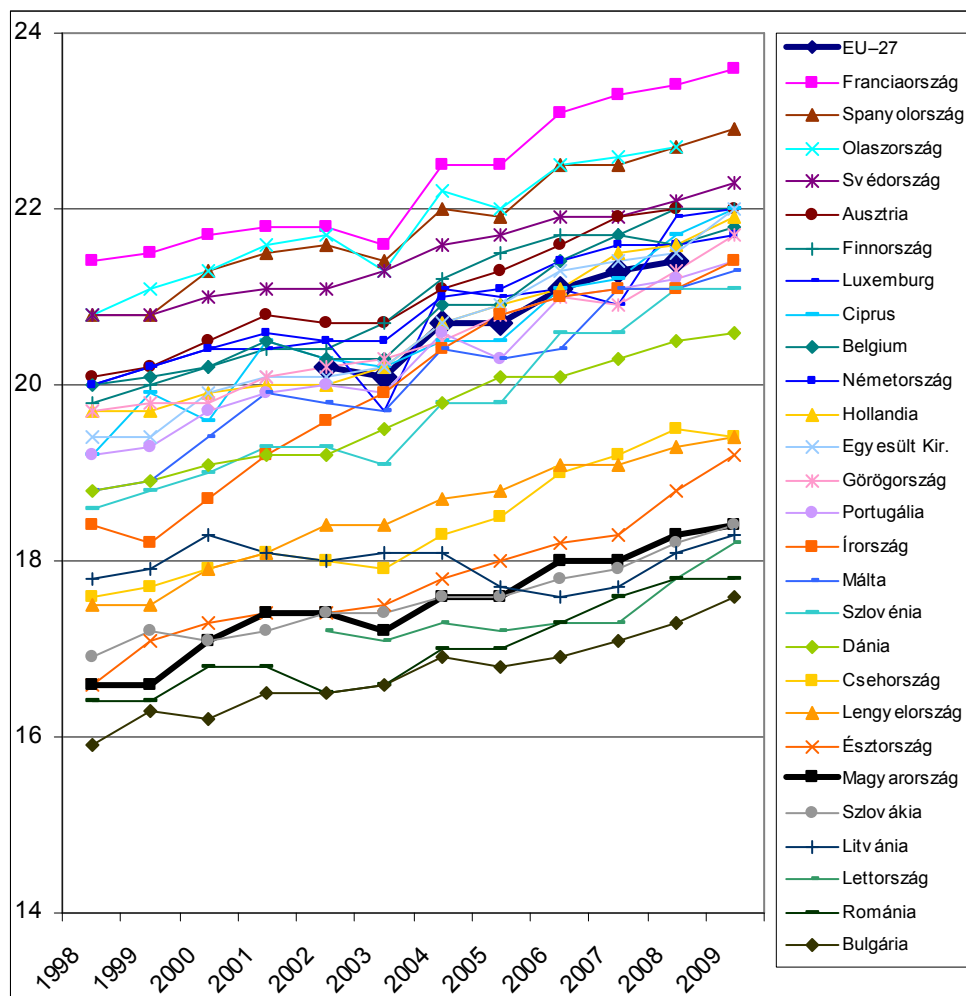
Az EU-27 országainak átlagára a népesség 62 éves korban várható átlagos élettartamára 2002 és 2008 közötti évekre számolt értékek érhetők el. 2002-ben a népesség egésze átlagosan még 20,2 évre számíthatott az Európai Unióban. A 2008-ra közölt érték már 21,4 év.

2009-ben a legjobb életkilátásokkal Franciaországban rendelkezett a lakosság, 23,6 évvel. Ezt követi Spanyolország, Olaszország, Svédország, Ausztria és Finnország.

Magyarországon a népesség 62 éves korban várható átlagos élettartama 1998-ban 16,6 év, 2009-re 18,4 év. Ehhez hasonló, vagy rosszabb életkilátásokra csak Szlovákiában (18,4 év), Litvániában (18,3 év), Lettországon (18,2 év), Romániában (17,8 év), Bulgáriában (17,6 év) van példa az Unióban.

Az időszakot tekintve 1999-ben kis mértékben, 2003-ban jelentősebben csökkent a várható élettartam szinte az összes Európai Unió tagállamban. Az időszak alatt viszont az Európai Unió országok mindegyikében jelentős emelkedés tapasztalható, melynek értéke több országban kettő évnél nagyobb. A legmagasabb az emelkedés Cipruson 2,8 évvel. De jelentős a változás az Egyesült Királyságban 2,6 évvel, Máltán és Szlovéniában 2,5 évvel. Magyarországon is számottevően javult a népesség életkilátása 1,8 évvel.

A népesség 62 éves korban várható átlagos élettartama

8. ábra

Az EUROSTAT előreszámításai

A népességszám alakulása

Az EUROSTAT (Európai Statisztikai Hivatal) legfrissebb előreszámítása szerint az Európai Unió tagországainak össznépessége 2040-ig emelkedni fog, közel 5%-os mértékben, 2060-ra némi létszámcsökkenés várható, de csak a 2040-es adathoz képest. **2060-ra a 2010-es érték 3,2%-os, 2040-re a 2010-es érték 4,9%-os növekedésével** lehet számolni a **Európai Unió 27** tagállamának összességére. Ez mindenesetre fontos abból a szempontból, hogy a közvélekedés több esetben súlyos népesség-visszaesésről beszél, holott az előreszámítások szerint az összlakosság száma még hosszú ideig emelkedést mutat.

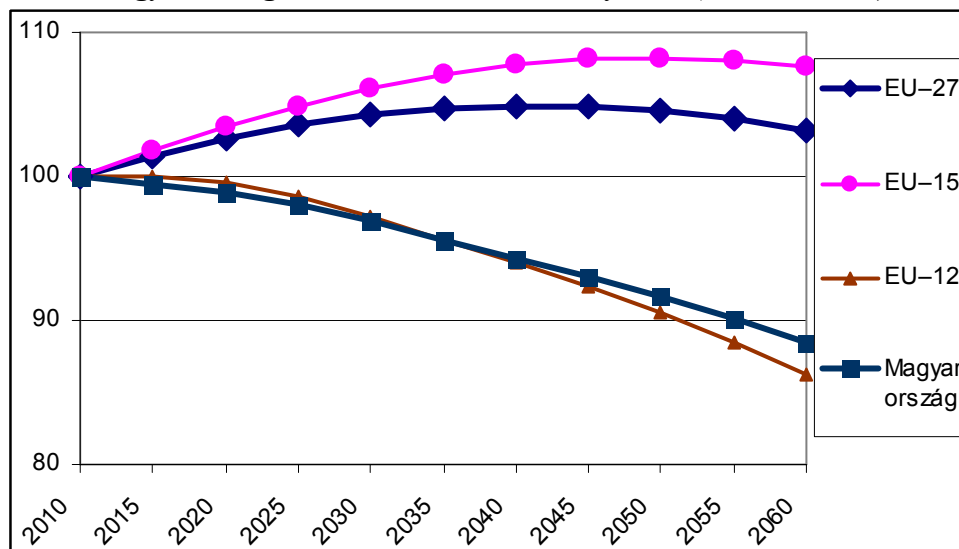
A 9. ábra szemlélteti a népességszám alakulását az EU-27, EU-15, EU-12 tagállam összességében és Magyarországon a 2010. évi érték százalékában.

Különbség mutatkozik a népességszám változásában az Európai Unió egésze, a 2004. évi bővítés előtti 15 tagország és az utóbb csatlakozott 12 tagállam között. Az **EU-15 népessége nagyobb mértékben nő**, mint az EU-27 népessége, viszont az **új tagállamokra egyértelmű létszámcsökkenést „jósol” az előreszámítás**. Ez újabb nem várt fejlemény, meglepetés a kontinens demográfiai folyamataiban. Az EU-15 népességére még 2050-ig emelkedést mutat az előreszámítás, mértéke a 2010. évhez viszonyítva 8,2%-os növekedés.

Az új tagországok népessége a 2010. évtől folyamatosan csökken 2060-ig, ami közel 14 százalékos létszámcsökkenést jelent. Ezek az országok **kénytelenek lesznek szembenézni a népességszám csökkenésével, az öregedéssel**. Ez azt is jelenti, hogy ezekben az országokban csökken a gazdaságilag aktív korosztályok aránya, az inaktívaké (időseké) növekszik, ami komoly teherként hárul a nyugdíjrendszer fenntarthatóságára. **Az EU-12 országaira jelentősebb feladat hárul, mint az EU-15 tagállamaira, amit ezeknek az országoknak kezelni kell a következő években.**

Magyarországra az EU-12-nél 2035-ig nagyobb mértékű (4,4%), 2060-ra kisebb mértékű (11,5%) létszámcsökkenést ad az Eurostat legfrissebb előreszámítása.

A népességszám alakulása az EU-27-ben, EU-15-ben, EU-12-ben és Magyarországon a 2010. évi érték arányában (százalékában)

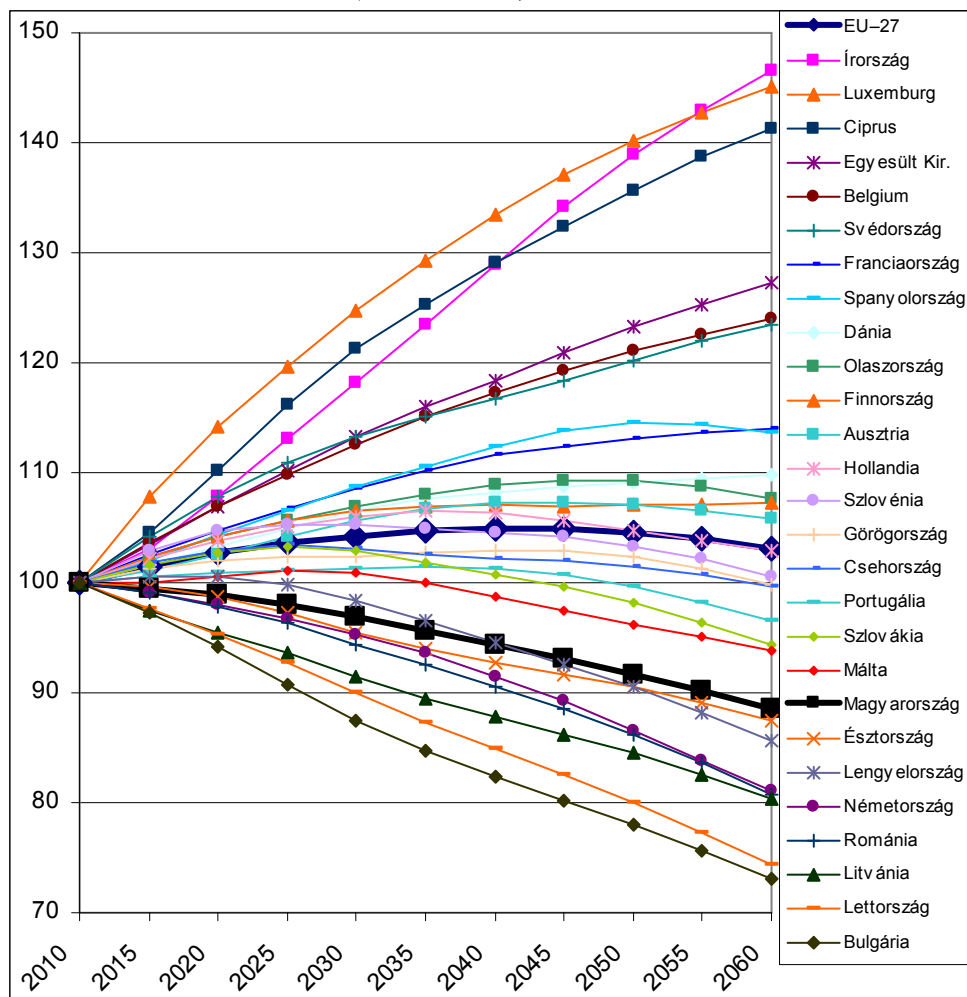
9. ábra

Az Eurostat előszámítása szerint nagy eltérések mutatkoznak a tagországok között. A legnagyobb arányú népességszám-növekedés Írországban várható 2060-ra 46,5%-kal, de létszámban ez nyilván csekély mértékű. Jelentős lehet a népességszám relatív gyarapodása további két kis tagállamban: Luxemburgban (45%), Cipruson (41,3%). Abszolút számban is jelentősen növekszik a népesség jó pár országban, köztük az Egyesült Királyságban, Belgiumban, Svédországban, Franciaországban, Spanyolországban.

A 10. ábra mutatja a népességszám alakulását az Európai Unió tagállamaiban 2060-ig a 2010. évi érték százalékában.

Az EUROSTAT legutolsó előszámítása szerint tehát leginkább csökken a népességszám Bulgáriában (26,9%), Lettországban (25,6). Ez azt jelenti, hogy ebben a két országban a lakosság több mint egynegyede fog el ezen időszak alatt. 2060-ra közel 20%-os népességszám csökkenést „jósolnak” Litvániában, Romániában és Németországban. 10%-ot meghaladó a népességszám csökkenése Lengyelországban, Észtországban és Magyarországon. Csökken a népességszám 2060-ra még Máltán, Szlovákiában, Portugáliában, Csehországban, és Görögországban, de ezen utóbbi tagállamokban még az időszakban átmeneti létszámnövekedéssel is számolni lehet.

A népességszám alakulása az Európai Unió tagállamaiban a 2010. évi értékhez viszonyítva (százalékban)

10. ábra

Az idős népesség demográfiai függőségi rátájának előreszámított értékei

A népesség öregedése és a nyugdíjrendszerek fenntarthatósága szempontjából fontos megnézni az idősnépesség Eurostat által számított függőségi rátáját.

A nyugdíjrendszer fenntarthatóságát nagymértékben a potenciális járulékfizetők és a járadékélvezők viszonya fogja meghatározni a jövőben is. Az idősek előreszámított létszámát viszonyítjuk az aktívkorúak előreszámított létszámához, ezt nevezzük az idős népesség előreszámított demográfiai függőségi rátájának.

$$\text{Idős népesség demográfiai függőségi rátája} = \frac{\text{65 éves és idősebb népesség létszáma}}{\text{15–64 éves népesség létszáma}}$$

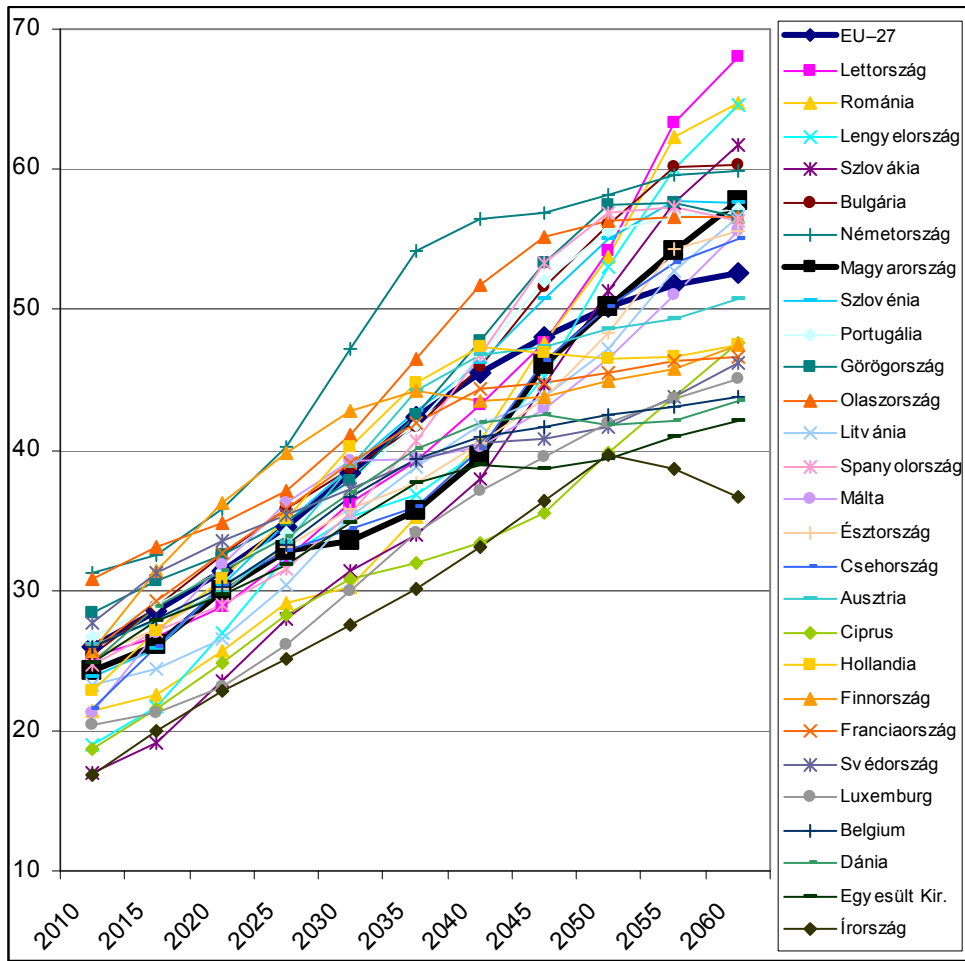
A 11. ábra mutatja az Eurostat legfrissebb adatai szerint az idős népesség függőségi rátáját az Európai Unió 27 tagállamára számolva 2010-től 2060-ig.

Az idős népesség függőségi rátája az Európai Unió 27 tagállamának átlagát tekintve 2010-ben még 25,9%, amit 2040-re – nem tévedés – 45,5%-ra, 2060-ra már 52,5%-ra becsülnek. Ez az arány 2010-ben legmagasabb Németországban (31,3%), és a ráta 2040-re várhatóan 56,4%, 2060-ra 59,9% lesz! Ennél is magasabb lehet az érték 2060-ban Lettorszáiban, Romániában, Lengyelországban, Szlovákiában és Bulgáriában.

Magyarországon az idős népesség függőségi rátája 2010-ben még 24,2% volt. Az előreszámítás szerint az arány értéke 2040-ben 39,5%-ra, 2060-ban pedig 57,8%-ra várható.

Jelenleg a legkisebb az idős népesség függőségi rátája Írorszáiban, ahol 2010-ben 16,8%-ot számítanak. 2040-ben 33,1%, 2060-ra pedig 36,6% a becsült érték.

Az idős népesség függőségi rátája (2010-2060)

11. ábra

Felhasznált irodalom

- Actuarial Practice in Social Security, International Labour Office / International Social Security Association, Geneva, First published 2002.
- Charles Cossette: Demographic and Economic Assumptions Used in Actuarial Valuations of Social Security and Pension Schemes, International Conference of Social Security Actuaries and Statisticians, Helsinki, 22 May 2007.
- Demography Report, Eurostat, 2010.
- EUROSTAT (Európai Statisztikai Hivatal) adatbázis, 2011. évi állapot szerint, www.europa.eu.int/comm/eurostat
- *Hablicsekné Richter Mária*: Demográfiai folyamatok az Európai Unióban, ONYF, Budapest, 2006.
- *Hablicsekné Richter Mária*: Demográfiai feltételek a nyugdíjrendszer működéséhez az EUROSTAT adatbázisa alapján (2006), Nyugdíjbiztosítási Értesítő, 2009. április. 162–172. o.
- *Kamarás Ferenc*: Népesedési körkép Európáról. Statisztikai Tükör, KSH, 2009.
- *Kamarás Ferenc*: A termékenység területi különbségei, Statisztikai Tükör, KSH, 2009.
- *Kovacsicsné Nagy Katalin (szerk.)*: Demográfia. KSH és ELTE ÁJTK Statisztikai és Jogi Informatikai Tanszék, Budapest, 1996.
- Pensions in Europe 2002: Expenditure and Beneficiaries Statistics in Focus, Eurostat 11/2005.